

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון י"ח

תשע"ג

חספו 438

הגבהה וגלילה

לשון השולחן ערוך הלכות מוסכת סופרים (פרק יז) היא: "מצוה לכל אנשים ונשים לראות את הכתוב". יש קהילות המקפידות על כך מאוד ומובילות את ספר התורה מארון הקודש כשהוא פתוח, כדי שיוכלו כולם לראות את הכתב מקרוב. כך נוהגים בחלק מקהילות הספרדים. יתר על כן, יש קהילות שבהן מובילים אותו כשהוא פתוח דרך כל בית הכנסת, אף שמעיקר הדין אין להאריך את הדרך לבימה. מנהג זה היה נהוג בירושלים, כעדות ר' יעקב חגיז (הלכות קטנות ב' רנ"ה), מפני שבית הכנסת היה ארוך וצר. מתוך תשובות הפוסקים ניתן ללמוד כי היו נשים שנכנסו מעט לעזרת הגברים בזמן הולכת ספר התורה כדי לראות את הכתב. על פי הדרכת חכמי הסוד הקפידו גם על ההבטה באותיות ספר התורה מקרוב מפני שעל ידי כך נמשך אור גדול לאדם (ר' חיים ויטאל בשם האר"י).

מנהג נוסף מוזכר בדברי הפוסקים לחיוב וגם לשלילה, והוא היפוך הכיוון של פני הספר באופן שיהיה מול הציבור ולא מול המגביה. יש שצידדו בזה, מפני שאז רואים כולם בבירור את הכתב, ויש ששללו זאת, מפני שהמגביה הופך את הכתב שלא יראנו ויש בזה זלזול או מפני שחששו שמא ייפול הספר. המצדדים הוסיפו שהמצווה היא לכרוע אל מול הספר, אבל מותר לעשות זאת רק כשכולם רואים את הכתב גלוי לפניהם. לכן הפכו את פני הספר אל הציבור. השוללים מנהג זה טענו שלא מצאנו השתחויה אלא כלפי שכינה, ואפילו לא כלפי ספר תורה. לדעתם, אין גם לכרוע, אבל השולחן ערוך כתב לעשות כך, אם כי אין נוהגים להפוך את פני הספר. המנהג לעשות כך רק בשמחת תורה מוזכר גם הוא בפוסקים ומתברר שנהגו כך במקומות רבים. בכל אופן הקפידו מאוד שיעשה זאת רק אדם חזק, שלא ייפול את הספר חלילה ונמצא מתבזה ולא מתכבד.

על פי הברייתא במסכת סופרים יש לומר בזמן ההגבהה "וזאת התורה" ו"תורת ה' תמימה". לפסוק "וזאת התורה" נוהגים האשכנזים לחבר חצי פסוק ממקום אחר "על פי ה' ביד משה" ויש שערערו על כך, שאין לומר פסוק מהתורה כשהוא חצוי. גם אצל האשכנזים וגם אצל הספרדים יש הנוהגים להוסיף פסוקים המדברים בעיקר על אמיתת התורה ועל נצחיותה, וגם בשבחה ובגדולתה.

גדולה מצוות הגבהת הספר מאוד. על פי הגמרא יש לכבד בהגבהה דווקא את הגדול שבציבור, מה שמלמד על חשיבות המצווה הזאת ששכרה שקול כנגד כל העולים לתורה.

הרב אלחנן בן נון
מרצה במסלול לחינוך מיוחד

לאחר בניית חומת ירושלים בידי נחמיה התקיים מעמד גדול של קריאה בתורה ב"רחוב אשר לפני שער המים". כך כותב נחמיה המתאר את המעמד:

ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה וכפתחו עמדו כל העם. ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול ויענו כל העם אמן אמן במעל ידיהם ויקדו וישתחו לה' אפים ארצה (נחמיה ח).

העם הרים שתי ידיים מהתרגשות והשתחויה. היה זה מעמד גדול של התלהבות ויראת ה'. כנראה לא היו רגילים לראות ספר תורה פתוח. שבי הגולה היו מפוזרים ביישוב היהודי הדל שנאבק על גורלו מול אויביו ולא זכו לספרי תורה רבים ביישוביהם. בכל אופן מכאן לומדים את מנהג הגבהת הספר וצורת קיומו השולחן ערוך כותב:

מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצווה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע, ולומר: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" "תורת ה' תמימה משיבת נפש" (אורח חיים, סימן קלד, ב).

אף על פי שאנו רגילים לראות ספר תורה אולי אפשר ללמוד מההתרגשות שאחזה בעם באותו מאורע. המצווה לראות את הכתב קשורה לעדות הציבור על אמיתת התורה. השמירה המדוקדקת על מסורת אמיתת התורה בדורות רבים של היעדר ספרים נעשתה גם דרך ההקפדה הזאת. הציבור היה רואה את הספר ומכריז: "זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל". במשנה, במסכת יומא, מסופר שהכוהן הגדול היה קורא בתורה וכשסיים היה אומר לכל הקהל: "יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן". כלומר, קראתי אמנם רק את פרשיות היום, אבל כל התורה כתובה כאן בספר זה שלפנינו.

הרמב"ן על התורה (דברים כז, כו) מצטט את התלמוד הירושלמי על הפסוק 'ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם': "ר' שמעון בן יקים אומר, זה החזן. ר' שמעון בן חלפתא אומר, זה בית דין של מטה". הרמב"ן מסביר שבהגבהת ספר תורה בבית הכנסת על ידי החזן יש ביטוי של הקמת התורה בציבור. לדבריו, יש כאן רעיון דומה לתפקיד בית דין בקיום התורה בעם כולו. חובת הקהל לומר "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" מגלה את ערך שמירת המסורת המתגלה במנהג זה.

עזרא הגביה אמנם את הספר לפני קריאתו, וכך מנהג הספרדים וחלק מקהילות החסידים, אבל הרמ"א בהגהותיו על השולחן ערוך כותב שמנהגו לעשות זאת לאחר הקריאה, וכך הוא מנהג רוב האשכנזים. לפי הגמרא (מגלה לב ע"א וסוטה לט ע"ב) נראה שהגביהו וגללו לאחר הקריאה.

פרשת משפטים

בספר חרדים (יד, יט) מובא, שמצוות עשה היא, שהפה והלב יהיו שווים. רובד נוסף בברור האמת נוגע לעולמו הפנימי, ובו אנו נדרשים לברר שדרך התייחסותנו לכל מה שעובר עלינו ולכל מהלכי החיים שלנו תואמת את דעת התורה. זהו פיתוח "מבט אמת" כלשונו של הרב דסלר (ראו מכתב מאליהו ח, א, 'מבט האמת').

בהפטרה של פרשתנו (ירמיה לג, לד) ניתן ללמוד על מידת האמת בדבר חוקי התורה. הנביא מתנבא מפי ה', "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי" (לג, כה). צריך להבין ולהפנים שבלעדי התורה, הנלמדת יומם ולילה בפי תלמידי חכמים, לא היו חוקי הטבע בעולם פועלים ומתקיימים. אף כי לכאורה נדמה כי העולם קיים על החוקים, המדענים, הרופאים, החקלאים וכדומה, העוסקים בפיתוח ובשכלול יכולת האדם לשלוט בסביבתו, באמת לא כך הוא! כמו שחוקי הטבע נחשבים בעיני הכול לעובדות אמיתיות שאין עליהם שום ויכוח גם כשלא מבינים אותם, כך אנו צריכים להתייחס לחוקי התורה.

עליהם להיות אמיתיות קבועות, אשר אינן ניתנות לשום פקפוק וספק, אפילו אם אין הם מבינים אותם, אלא יש רק לטרוח ולהתעמק בהן כדי להבין. התורה, שהיא "בריתי יומם ולילה", צריכה להיות כמו "חוקות שמים וארץ" אשר אמיתותם אינה נמדדת לפי הבנת השכל האנושי, אלא נחשבים הם לעובדות קיימות, למושכלות ראשונים, אשר הכול צריך רק לחתור אליהם כדי להשיגם ולהבינם" (הרש"ר הירש).

(הדברים נלקחו מתוך: "מעיינה של תורה". ערך וליקט הרב אלכסנדר זושא פרידמן, עמ' קח-קט).

נאחל לכולם חודש אדר שמת. שנזכה לגלות בו את האמת הפנימית שלנו ולקיים את שליחותנו בעולם לשם שמים באמת.

שרה שמילה

סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד

מפרשתנו נלמדת המצווה לומר רק דבר אמת, כמו שכתוב "מדבר שקר תרחק" (כג, ז). ציווי זה, המצוי לקראת סוף הפרשה, מתפרש בהקשרו כמצווה על הדיינים בעת המשפט, אך במובנו הרחב הוא הופך לאחד היסודות החשובים בחיינו: יסוד האמת.

כסטודנטית להוראה אני מרגישה כי על כל אחת מאתנו, כמורה וכמחנכת, מוטלת אחריות רבה להשריש מידה זו בלב תלמידינו, אך קודם כל לעשות זאת בנפשנו. בספר "כאור שבעת הימים", שכתבה הרבנית אורה רבקה וינגרט, מצאתי לימוד יפה:

הקרע הפנימי שבין אמת ושקר הוא מעצם אנושיותנו. "בשעה שבה הקב"ה לברוא את אדם הראשון וכו' אמת אומר אל יברא שכולו שקרים" (בראשית רבה ח, ה). לעומתנו, "חותמו של הקב"ה אמת" (שבת נה, א), והוא מייצג את האמת המוחלטת, הנצחית, שאינה תלויה בדבר (רמב"ם, הלכות יסודי התורה). מה עשה הקב"ה? נטל אמת והשליכו לארץ, ומפני שהמלאכים התנגדו לביזויו של חותם המלך, הוכרע שהאמת תעלה מן הארץ, וזהו שכתוב (תהלים פה, יב), "אמת מארץ תצמח" (בראשית רבה, שם). נבראנו. מגלמי השקר מחד, ונושאים בקרבנו ניצוץ אלוקי של אמת מוחלטת מאידך. המאבק בין השקר והאמת בחיינו הוא בנקודת התשתית של מהותנו, מאבק המעיד על השתייכותנו לאלוקי ולארצי גם יחד. המהר"ל מדייק בפסוק "אמת מארץ תצמח", שכמו בארץ, כך גם באמת, ישנו תהליך מתמיד של יציאה מן הכוח אל הפועל. במילים אחרות, מאז בראיתנו כבני אדם, תפקידנו הוא לעמול, לברר ולגלות את האמת, עומק לפני מעומק. ראשית גילוי האמת בחיינו הוא, כמובן, בהקפדה לא להוציא מהפה דבר שאיננו נכון או מדויק. לעיתים הקושי גדל נוכח חוסר נעימות פנימית או חיצונית, וההתמודדות דורשת התעלות מהחוויה הרגעית ודבקות בערכי הנצח. שלב נוסף הוא, התאמה בין מוצאה הפה למחשבה הפנימית.

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

תלמידי מספרים

על דרכו החינוכית של הרצי"ה קוק

הרב אלישע אבינר

את עיקרי משנתו החינוכית כבר העלה הרב צבי יהודה זצ"ל במאמר אותו פרסם בשנות העשרים לחייו (בשנת תרע"ג). הוא לא זז ממנה כל ימיו! ששים שנה לאחר כתיבת המאמר (בשנת תשל"ו), הוא לימד אותו במסגרת שיעור לנשים וחזר על עיקרי משנתו החינוכית והעמיק בהם. נושא המאמר הוא "התרבות הישראלית". הרב משווה בין פעולת התרבות על האומה לפעולת החינוך על היחיד. ומכאן לדיון מפורט על טיבו של החינוך:

החינוך של האיש הפרטי הלא הוא ההוצאה מכח לפועל, מהעלם לגילוי, את הכוחות והכישורונות הנמצאים בנפש הילד בטבעה, או הראויים לפי טבעה להתקבל בה ביותר מתוך ההשפעות החינוכיות השונות. כשגורמי החינוך – ההורים והמורים, הספרות והסביבה של הילד – מותאמים ומכוונים לשכלול כשרונו הטבעי הזה של הילד ופתוחו בדרכי החיים השונים, אז החינוך הוא מוצלח וטוב, ובהפך, כשכישורו הטבעי הזה של הילד נעזב, אם לא יפותח ולא ישוכלל, כשגורמי החינוך מכריחים וכופים אותו לצד אחר, המוזר לו לפי טבעו, הרי הוא נעשה גבר לא יוצלח.

הצלחת החינוך היא באותה מידה שהוא עומד על עמדתו הראויה ושומר את תפקידו, שהוא מתכוון כלפי הטבע הפנימי, כאשר בראו האלוהים, להשלימו, לפתחו ולשכללו על ידי האמצעים הגורמים והמסייעים השונים. ואף התרבות האנושית הכללית כך. המובן הרחב והכולל של החינוך, שהוא כולל באמת את כל עבודות רוח האדם השונות, הלא הוא כמו-כן השלמת היסודות הטבעיים, גילויים והוצאתם מכוח לפועל, מהעלם לגילוי, שכלולם ופיתוחם. ושהוא עוזב את היסודות הטבעיים, אז הוא חוטא לטבע ההויה, ואחריתו עדי-אובד.

הרב צבי יהודה קוק, "התרבות הישראלית", בתוך: **לנתיבות ישראל**, א, עמ' 29

מגמת החינוך היא לפתח את מה שטבוע בילד. המחנך איננו יוצר אלא מגלה, חושף. לכן הצלחתו של החינוך מותנית בהתאמתו לכשרונותיו של הילד, ליכולות שלו ולנטייות לבו. הרב צבי יהודה טוען שחינוך המתעלם מתכונותיו של החניך הוא סוג של כפייה, והרב התנגד בחריפות לכפייה בחינוך. כך נהג הרב בכל עבודתו החינוכית מול תלמידיו, הוא לא כפה עליהם את דעתו אלא הציע, הסביר ושכנע.

הרב צבי יהודה זצ"ל נאה דרש ונאה קיים. משנתו החינוכית היתה ברורה ודרכו החינוכית היתה איתנה. לכן, הוא זכה להעמיד תלמידים הרבה ולהשפיע על חינוכו של דור שלם.

הרב אלישע אבינר הוא ר"מ בשיבת ההסדר במעלה אדומים, רב קהילה, וחבר הנהלת רבני צהר.